

LUNDS
UNIVERSITET

Språk- och litteraturcentrum

Översättarutbildningen

EXAMENSARBETE VT 10

MAGISTERKURS

DEL 2: ANALYS

Navigera i gränslandet

En problematisk imitativ översättning av

Nancy Hustons essä ”Nord perdu”

Författare:

Marika Yamoun

marikag@mac.com

Handledare:

Jonas Granfeldt, franska

Camilla Thurén, svenska

Sammandrag

Det här examensarbetet grundar sig på en översättning av en självbiografisk och litterär essä skriven av den kanadensiska författaren Nancy Huston. Uppsatsen inleds med en textanalys, som delvis stödjer sig på Hellspong & Ledins (1997) analysmodell. Därefter följer några överväganden inför översättningen där jag bl.a. går närmare in på Lita Lundquists begrepp imitativ och funktionell översättning. Uppsatsen avslutas med en översättningskommentar. Här tar jag upp några av de svårigheter som det innebär att översätta imitativt. Min intention har varit att utforska det gränsland mellan skönlitteratur och sakprosa närmare som en essä ofta befinner sig i och på vilket sätt det försvårar såväl val av översättningsstrategi som översättningsarbetet i sig.

Nyckelord

Översättning, essä, skönlitterär översättning, imitativ och funktionell översättning, facköversättning, Nancy Huston, textanalys

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	4
1.1. Ett dubbelt syfte	4
1.2. Källtexten och dess författare	4
1.3. Disposition	5
2. TEXTANALYS	6
2.1. Kontexten	6
2.1.1. Deltagare och verksamhet	6
2.1.2. En dubbel kulturkontext	6
2.1.3. Syfte och genre	8
2.2. Texten	8
2.2.1. En ledigare stil	8
2.2.2. En hybrid text	10
2.2.3. Metatextuella inslag	12
2.3. Slutsatser	13
3. ÖVERVÄGANDEN INFÖR ÖVERSÄTTNINGEN	14
3.1. Översättningsstrategier	15
4. ÖVERSÄTTNINGSKOMMENTAR	16
4.1. Problematiska idiomatiska uttryck	16
4.2. Strukturella skillnader	19
4.3. En imitativ lösning med funktionella inslag	21
5. SAMMANFATTNING	25
6. REFERENSER	26

1. Inledning

Den här magisteruppsatsen bygger på en översättning av en längre text och avslutar tillsammans med den det första året på Lunds universitets översättarutbildning. Den text jag valt att översätta har både skönlitterära och facklitterära drag vilket nog också får sägas karaktäriserar genren i sig: essän hör varken till den renodlade sakprosan eller till skönlitteraturen utan befinner sig i ett gränsland där den får och kanske till och med bör vara både/och.

1.1. Ett dubbelt syfte

Ett mer generellt syfte med uppsatsen är att studera detta gränsland närmare; hur det på olika sätt kan försvåra och problematisera översättningsarbetet. I synnerhet i detta fall, då textanalysen visar att källtexten inte bara behandlar författarens personliga erfarenheter, utan i lika hög grad hennes författarskap; hennes sätt att skriva. Därför vill jag också gå närmare in på några av de svårigheter som en imitativ översättning innebär och mer specifikt diskutera förutsättningarna för min egen översättning. Hur ska jag som översättare förhålla mig till en sådan text? Kan jag få med dess dubbla innehåll i min översättning?

1.2. Källtexten och dess författare

Texten består av de tre inledande kapitlen i en bok skriven av Nancy Huston med titeln: *Nord perdu : suivi de Douze France*. I boken ingår dels en längre text med titeln ”Nord perdu” uppdelad i fjorton kapitel, dels en betydligt kortare text med titeln ”Douze France”. Båda texterna kretsar tematiskt kring författarens egen erfarenhet av att bo och arbeta i ett land hon inte växt upp i, men skiljer sig åt i form och syfte. Det framgår inte minst i förlagets egen beskrivning av texterna som *réflexion* respektive *portrait ludique* (lekfullt porträtt).

Nancy Huston, född i Calgary 1953 men sedan 1973 bosatt i Paris, har skrivit en rad romaner och essäer och hon är, åtminstone i Frankrike, inte bara en erkänd författare utan

också en känd kulturprofil. Utmärkande för hennes författarskap är att hon skriver både på sitt andraspråk, franska - vilket också var det språk hon inledde sitt författarskap med - och på sitt modersmål, engelska. Dessutom översätter hon sig själv, vilket resulterat i att stora delar av hennes produktion numera finns i original både på franska och på engelska. Det gäller även för *Nord perdu* som gavs ut i Kanada 2002 med den något utförligare titeln *Losing North: Musings on Land, Tongue and Self*. Här har jag dock endast haft den franska versionen att tillgå.

1.3. Disposition

Uppsatsen består av tre huvuddelar. Arbetet inleds med en textanalys av källtexten, delvis med stöd av den modell och de begrepp som Lennart Hellspong och Per Ledin beskriver i *Vägar genom texten* (1997). Efter det följer en diskussion kring Lita Lundquist begrepp imitativ eller funktionell översättning hämtade ur *Oversættelse. Problemer og strategier, set i tekstlingvistisk og pragmatisk perspektiv* (2007) och de olika förhållningssätt, olika strategier, som en översättare kan ha till sin källtext. Arbetet avslutas med översättningskommentaren där jag tar upp några av de svårigheter som det innebär att översätta Nancy Hustons text.

2. Textanalys

All god översättning går via en djupare förståelse av den text man översätter. En förberedande analys av källtexten ger översättaren inte bara en bättre förståelse för texten i sig utan också för de specifika översättningsproblem den aktualiserar och hur man som översättare bör förhålla sig till dem. Det är också syftet med följande analys, med Hellspong och Ledins analysmodell i *Vägar genom texten* (1997) som stöd. Härifrån hämtar jag också de begrepp jag använder.

2.1. Kontexten

2.1.1. Deltagare och verksamhet

Textens sändare är dels Nancy Huston, dels förlaget Actes Sud, ett respekterat medelstort allmänförlag i Frankrike som bland annat utmärker sig genom sina estetiskt utformade böcker och många utländska skönlitterära författare. Förlaget själv karakteriserar sin utgivning med de båda nyckelorden: *plaisir et nécessité* (ung. nytta och nöje).¹ Verksamheten är en förvisso kommersiell men också en kulturell förlagsverksamhet, där författarens litterära ambitioner är ett viktigt element. Boken kom ut 1999 i Frankrike och nypublicerades 2004 i förlagets pocketserie Babel, som även ges ut i andra fransktalande miljöer, som Québec och Schweiz. Att boken säljs i bokhandeln gör förstås att den når ut till en bred och bokintresserad allmänhet. Men sett till förlagets profil, och i viss mån även författarens, består den målgrupp som boken främst riktar sig till av mer välutbildade kultur- och litteraturintresserade läsare.

2.1.2. En dubbel kulturkontext

Med sitt kanadensiska ursprung och franska författarskap ingår Nancy Huston inte bara i en särskild kulturkontext utan i två. Den ena är mer generell och knuten till hennes person och har att göra med att hon lever som utlänning i en kosmopolitisk och invandrartät stad. Den kontexten speglas också i texten bl.a. när berättarjaget här och var positionerar sig i förhållande till andra invandrare, som t.ex. de mindre privilegierade papperslösa hon inte

¹ Presentation av förlaget Actes Sud: <http://www.actes-sud.fr/ne/as.php> (2010-04-19)

tillhör:

(”Dieu ! qu’il fait froid !” Trente ans après avoir quitté le Canada, je revendique le droit de prononcer cette phrase à Paris, et d’avoir froid à Paris, merde, sans qu’on me réplique à chaque fois : ”En tant que Canadienne, pourtant, vous devriez être habituée”... me renvoyant, sinon dans mon pays d’origine comme les pauvres sans-papiers, du moins à mes origines...) (r. 82-91)

(”Gud! Vad kallt det är!” Det är nu trettio år sedan jag lämnade Kanada och jag hävdar min rätt att få uttrycka mig så i Paris, att få frysa i Paris, jag med, utan att någon var gång påpekar: ”Det är väl du van vid, du som är från Kanada” ... och på så vis skicka tillbaka mig, förvisso inte till ursprungslandet, som man gör med de arma papperslösa, men väl till mitt ursprung.)

Eller när hon anser sig vara tvungen att klargöra vilket slags invandring hon talar om:

Certes, on peut avoir plus ou moins envie de se débarrasser des traits qui ”trahissent” vos origines (ici je ne suis pas en train de parler, on l’a compris, des problèmes d’intégration dans les pays riches des ressortissants de pays pauvres). (r. 570-575)

Givetvis kan man vara mer eller mindre benägen att göra sig av med de särdrag som ”förräder” ens ursprung (här syftar jag förstås inte, vilket nog också framgått vid det här laget, på de rika ländernas integrationsproblem med invandrare från fattiga länder).

Den andra kontexten är mer specifik och bottnar i att Nancy Huston tillägnade sig det franska språket och den franska kulturen i sjuttioalets intellektuella poststrukturalistiska klimat, bl.a. som en av Roland Barthes lingvistikelever på École de hautes études en sciences. Hennes första alster präglades också av ett mer formbundet och experimentellt skrivande, vilket hon, när hon något senare även började skriva på sitt engelska modersmål, bröt med för att återuppta den traditionella berättelsen i romaner med mer emotionellt innehåll (Kinging 2004, Huston 2004)). Om denna vändpunkt i hennes författarskap handlar källtexten också, men på ett mer dolt plan i texten i form av presuppositioner och inferenser som de sändarorienterade, mer observanta och litterärt bevandrade läsarna kan spinna vidare på. Ett exempel på detta är när författaren i den tes som får avsluta första kapitlet - och som vi får tillfälle att återkomma till - ironiserar över att hennes text alls har ett budskap:

Ici je vais dire pour la première fois une chose que j’aurai maintes occasions de répéter par la suite, au point qu’on pourrait presque la décrire comme le leitmotiv, l’idée motrice, voir (*Dieu m’en garde*) le message de ce petit livre... (r. 249-254, min kursivering)

Här tänker jag en första gång nämna något som jag i fortsättningen kommer att få tillfälle att upprepa åtskilliga gånger; tillräckligt ofta för att det skulle kunna beskrivas som den här lilla bokens ledmotiv, dess grundidé, ja, till och med (Gud förbjude) dess budskap...

2.1.3. Syfte och genre

Att den här texten precis som förlaget försöker förena nytta med nöje, eller snarare en praktisk funktion med en konstnärlig ambition, skymtar man redan i baksidestexten där bokens innehåll i poetiska ordalag (dessutom med en allusion till Prousts *À la recherche du temps perdu*) beskrivs som något *alla* utvandrare upplever och alltså kan ha behållning av att läsa:

Nord perdu propose une réflexion, que l'auteur illustre de son expérience et de ses lectures, sur la difficile - et parfois douloureuse - perception de soi à laquelle est confronté *tout expatrié* ni enraciné, ni déraciné, multiple à jamais, mais en perpétuelle quête d'identité, à la recherche d'un point de repère, son "*Nord perdu*". (Huston 2004: baksidan, min kursivering)

ung. Här använder författaren sin egen erfarenhet och andras texter för att skildra den svåra - och ibland brutala - självinsikt som drabbar *alla utvandrare*, som varken är rotade eller rotlösa men för all framtid splittrade i ett ständigt sökande och *på spaning efter sin identitet, sin egna fast punkt i tillvaron, det "Nord som flytt"*.

Är det en essä vi har att göra med? Nationalencyklopedin definierar genren som ”en skriftlig framställning av måttligt omfång där man avser att meddela fakta men gör det på ett personligt sätt”. Den beskrivningen stämmer också delvis in på ”Nord perdu” som både är av måttligt omfång (drygt hundra sidor) och bygger på en personlig framställning (Nancy Hustons). Men avser hon att meddela fakta? Här tycks författaren snarare vilja beskriva sin egen erfarenhet såsom en allmängiltig sanning, vilket väl snarast är en skönlitterär företeelse. Genom att textjaget utgår från sin egen erfarenhet blir texten också i hög grad självbiografisk. Läser vi boken får vi också reda på en hel del om Nancy Huston själv, både som författare och person. Därmed ökar hon förstås inte bara läsarnas förståelse för sig själva, utan också deras förståelse för henne själv och hennes författarskap, vilket förmodligen också är ett syfte med texten, om än ett mindre explicit sådant. Men är det en essä? Att förlaget väljer att kalla texten för *réflexion* och den engelska titeln omnämner de texter som boken innehåller som *musings* och inte *essays* är i sig intressant. Kanske finns det anledning att hålla genrebeteckningen öppen och titta lite närmare på texten i sig.

2.2. Texten

2.2.1. En ledigare stil

Källtexten är påfallande muntlig. Till de muntliga inslagen i texten hör uppenbara talspråksmarkörer på lexikal nivå som de exklamationer som författaren sätter inom

parentes här och var: (*haha, ça va de soi*) (haha, det säger sig självt), (*Dieu m'en garde*) (Gud förbjude) och ett vida känt franskt utrop som knappast behöver översättas: (*hou là là !!*). Eller interjektioner och andra talspråkliga uttryck såsom: *oui, eh oui, Ça y est, Hein?*.

Talspråksmarkörer som verkligen sticker ut i det franska skriftspråket finns också i fraser som: *le pôle nord*, *quoi* (nordpolen, va) eller ... *et d'avoir froid à Paris*, merde, *sans qu'on me réplique à chaque fois* ... (... och frysa i Paris, fan, utan att man varje gång invänder...). De två senare hör till vad Lars-Gunnar Andersson betecknar som ”va och andra småord” och ”tabuord (svordomar)” och vad vi generellt anser vara ”fult språk”. (Andersson 1985, s. 131– 132). Fult eftersom de snarast fyller en funktion i talat språk och därför inte hör hemma i det mer formella skriftspråk som vi kulturellt och fördomsfullt värderar som ”vackert språk” (Andersson 1985, s. 76-77).

Påpekas bör däremot att textens muntliga inslag inte gör texten muntlig i egenskap av mångordig, pladdrig, osammanhängande. Texten är inte talspråk, men speglar det stilistiskt genom vissa grepp. När vi läser texten blir vi därför också med ens varse en röst. Vi kommer nära. Någon tänker högt, någon talar till oss genom texten. Det intrycket förstärks också delvis genom referensbindningen, som på flera ställen snarast är associativ, som i de två inledande meningarna där *perdre l'est* (förlora öst) leder vidare till *perdre le nord* (förlora nord) till synes utan något annat inre logiskt samband än att ordet *öst* får textjaget att associera vidare till nord:

Se désorienter, c'est perdre l'est. Perdre le nord, c'est oublier ce que l'on avait l'intention de dire. (r. 35-37)

ung. Desorienterad är den som förlorat öst. Förlora nord är att glömma bort vad man hade för avsikt att säga.

Eller som längre ned i texten, där ordet *boussole* (kompass) föranleder det franska idiomatiska uttrycket *perdre la boussole* (ordagrant ”förlora/tappa kompassen”, ung. tappa huvudet):

True North c'est *le nord vrai ou géographique*, celui qu'indique la boussole : le pôle nord, *quoi*. Perdre la boussole, c'est *perdre la tête, s'affoler*. (r.104-107)

ung. True North betyder *den verkliga eller den geografiska nordpunkten*, den punkt som kompassnålen pekar mot: nordpolen, typ. Att ”förlora kompassen” är att *tappa huvudet, förlora fattningen.*)

Sådana här vaga och mer associativa kopplingar hör snarare hemma i tanken än i en objektivt resonerande text. Det kanske också är en av anledningarna till att man från förlagets sida väljer att kalla texten för en *réflexion* och inte en essä.

2.2.2. En hybrid text

Ett annat påfallande drag i källtexten är dess många dikotomier, de syns inte minst i rubrikerna, som i första och andra kapitlets "Orientation" – "Désorientation" (Orientering - Desorientering), det tredje och fjärde kapitlets "Le Masque ..." – "...et la plume" ("Teatermasken ... och gåspennan" - vilket också är namnet på ett franskt kulturradioprogram) och i det sjunde kapitlets "L'inné, l'acquis et l'inné" (Natur, kultur, natur). Texten har också många adversativa konnektiver, såsom *mais* (men), *or* (men, emellertid), *même si* (även om), *toutefois* (likväl), vilket är typiskt för den argumenterande framställningsformen, där skribenten vill visa på motsättningar och problem (Hellspong & Lundin 1997:23). Men här finns också många kausala konnektivbindningar, såsom *donec* (alltså), *en effet* (nämligen) och även mer muntliga sådana som *en fait* (faktiskt), *mais voilà* (men just det), *c'est comme ça* (det är så det är) (Hellspong & Ledin 1997:88). Det antyder också att källtexten består av en diskursiv text, en text som avser att analysera och problematisera ett ämne (Hellspong & Ledin 1997:24).

Men den diskursiva texten får här brottas med många andra framställningsformer, som den mer suggestiva beskrivande berättarstil som utmärker de mer självbiografiska passagera:

Quand nous avons quitté l'Alberta pour venir nous installer là en 1968, c'était l'été, comme maintenant. Il y avait le même soleil ardent, la même pureté de l'air et de l'eau, la même beauté généreuse de la forêt : somptueux mélange d'érables, de sapins et de bouleau... (r. 433-440)

När vi 1968 flyttade från Alberta till New Hampshire var det också sommar. Samma brännheta sol, samma klara luft och vatten, samma lummiga skog med dess prunkande blandning av lönn, gran och björk ...

Eller de skönlitterära dialogerna som här och var bryter in i texten:

- Non, canadienne, dis-je en rougissant violemment, prise en flagrant délit d'étrangéité.
- Tiens ? Vous n'avez pas l'accent québécois, pourtant...
- Non, c'est parce que j'ai appris la langue française auprès de Français. (r. 698-704)

- Nej, Kanada, säger jag och rodnar kraftigt, ertappad, tagen på bar ... utländskhet.
- Jaså? Men du låter inte som någon från Quebec.
- Nej, det beror på att jag har lärt mig franska här i Frankrike.

Spännande är också de kortare kärnfulla meningar som här och var bryter av mot den omgivande texten inte bara grafiskt och rytmiskt, utan också till sitt mer känsloladdade innehåll:

Il s'agit de pas les perdre, voyez-vous. La tête, le nord.
Il s'agit de ne pas s'affoler. Ne nous affolons pas.
Pardon. (r. 110-114)

Det gäller att inte förlora det. Huvudet. Kompassen.
Det gäller att inte få panik. Ingen panik nu.
Förlåt.

Intressant är också den ”tes” som nämndes tidigare. Teser hör till argumenterande texter och är ett mycket vanligt inslag i brukstexter (Hellspong & Ledin 1997:167). Författaren kallar den däremot inte för tes, utan för textens ”ledmotiv” vilket väl snarare får anses höra till den skönlitterära och musikaliska världen:

Ici je vais dire pour la première fois une chose que j'aurai maintes occasions de répéter par la suite, au point qu'on pourrait presque la décrire comme le leitmotiv, l'idée motrice, voir (Dieu m'en garde) le message de ce petit livre, ajoutons-y donc carrément des italiques : *l'expatrié découvre de façon consciente (et parfois douloureuse) un certain nombre de réalités qui façonnent, le plus souvent à notre insu, la condition humaine*. Le caractère totalement singulier de l'enfance, par exemple, et le fait qu'elle ne vous quitte jamais : difficile pour un expatrié de ne pas en être conscient, alors que les impatriés peuvent se bercer toute leur vie d'une douce illusion de continuité et d'évidence. (r. 249-266)

Här tänker jag en första gång nämna något som jag i fortsättningen kommer att få tillfälle att upprepa åtskilliga gånger; tillräckligt ofta för att det skulle kunna beskrivas som den här lilla bokens ledmotiv, dess grundidé, ja, till och med (Gud förbjude) dess budskap, så låt oss därför markera det med kursiv stil: *Den som bor utomlands blir med ens också medveten (och ibland brutalt) om ett antal omständigheter som oftast utan att vi märker det formar oss som människor*. Hit hör till exempel barndomens unika natur och det faktum att den aldrig lämnar oss. Det är något den som flyttat utomlands ständigt påminns om, till skillnad från ”hemlandsbor” som lättare kan invagga sig själva i en ljuv illusion av kontinuitet och självklarhet.

Exemplet visar också tydligt textens dubbla stildrag. Den är både skönlitterär - t.ex. i sättet författaren utgår från sin egen erfarenhet för att beskriva något hon anser vara allmänmänskligt - och retorisk. Här går ju författaren till och med längre än baksidestexten och försöker övertyga sina läsare om att hon har något viktigt att delge *alla* människor, inte bara de som delar hennes erfarenhet; *les expatriés* (utvandrarna el. utlandsborna) utan även dem som hon, med en högst neutral nybildning, väljer att kalla för *les impatriés* (ung. hemlandsborna).

2.2.3. Metatextuella inslag

En funktion som de kärnfulla meningarna tycks ha är att kommentera textens innehåll. Första gången vi stöter på dem anknyter de till textens inledande och något kryptiska påstående: *perdre le nord, c'est oublier ce que l'on avait l'intention de dire* (ung. ”förlora nord” – ett franskt idiom – är att glömma bort vad det var man hade för avsikt att säga). Här spegelvänds först påståendet så att det man glömmet bort att säga i stället blir ”nord”. Därefter kommer texten i sig också av sig, vilket den betydligt mer koncentrerade formen, radbrytningarna och den innehållsliga rundgången, på ett lekfullt sätt gestaltar:

Ce que l'on avait l'intention de dire, c'était le nord. Ce que j'aurais dû dire. En principe. Ce que j'étais censée dire, si j'avais quelque chose à dire. (r. 63-65)

ung. Vad man hade för avsikt att säga, det var nord. Vad jag borde ha sagt. I princip. Vad jag hade förväntats säga, om jag nu hade haft något att säga.

På ett liknande sätt speglar följande långa inskott i form av en parentes hur tiden plötsligt rinner iväg, vilket även speglar vad texten behandlar:

Un quart de siècle (le temps passe, c'est ça que j'essayais de vous dire tout à l'heure, c'est que tout est relatif, pays jeune ou pays vieux, petit enfant ou vieille personne, ces choses n'existent pas dans l'absolu puisque, même pour les idiots, le temps finit par passer, il suffit d'attendre, il transforme les jeunes en vieux, pays et gens, qu'on le veuille ou non) : plus de la moitié de ma vie.

Ett kvarts sekel (tiden går, det var vad jag försökte säga tidigare, att allt är relativt; unga och gamla länder, barn och vuxna finns inte i det absoluta eftersom åren går. Det ser vilken idiot som helst, man behöver bara vänta, så förvandlar tiden de unga till gamla, länder som människor, vare sig man vill det eller inte) det är mer än halva mitt liv.

De grafiskt mycket kortare och mer känslomässiga meningarna blir också intressanta i förhållande till textens påtagliga röst. Inte minst om man jämför hur essän börjar med hur den slutar. Läsaren får alltså först bara två något kryptiska påståenden att hålla sig till:

Se désorienter, c'est perdre l'est. Perdre le nord, c'est oublier ce que l'on avait l'intention de dire. (r. 36-38)

ung. Att bli desorienterad är att förlora öst. Förlora nord/norr är att glömma vad bort vad det var man hade för avsikt att säga.

Därefter fortsätter texten med en språklig utveckling kring det franska idiomet *perdre le nord*. Först därefter får vi en konkret person att förhålla oss till. Textjaget introduceras sent och endast gradvis i texten och första gången vi får en skymt av henne bläddrande i

ordböcker och lexikon. Texten öppnar med andra ord i det språkligt och intellektuellt abstrakta. På essäns sista sida möter vi däremot i stället en dansande, passionerad och mycket sinnlig kvinna. Det är så textjaget föreställer sig ”sitt andra jag”, den kvinna hon kanske också hade blivit om hon aldrig gett sig av och som enligt Nancy Huston på sätt och vis ännu lever kvar där borta. Kanske är det också hennes röst vi hör i de kortare meningarna, likt ett omkväde eller en refräng, som påminner läsaren om att författaren (och vi alla) inte bara består av ett ”jag” utan flera. Det är också precis vad boken handlar om.

2.3. Slutsatser

Källtexten är som vi sett inte någon renodlad facktext, men inte heller någon renodlad skönlitterär text. Den är både och. Den är bruksprosa genom att t.ex. hävda en tes och bygga på en argumenterande och utredande framställningsform där textjaget ofta uttrycker sig i andra- eller tredjeperson. Den är skönlitteratur genom en mer suggestiv och subjektiv berättarstil, fiktiva dialoger, poetiska och metatextuella inslag som författaren bl.a. använder för att med texten i sig spegla dess innehåll.

Texten har å ena sidan ett uttalat praktiskt syfte att öka läsarnas kunskap om sig själva, vare sig de delar eller inte delar författarens erfarenhet. På ett explicit plan behandlar också texten författarens personliga erfarenhet av att leva utomlands och vilka konsekvenser det får för ens identitet. Den lediga stilen och de många talspråksmarkörerna i texten fyller inte minst en fatisk funktion, d.v.s. skapar kontakt med sina mottagare, genom att läsaren kommer nära textjaget. Att den är av måttligt omfång och består av flera kortare kapitel underlättar också läsningen och skapar flera ingångar i texten. Det gör den även lättillgänglig för en mer ämnesorienterad målgrupp, som kanske inte i första hand läser texten för Nancy Hustons skull, utan för ämnets och kanske främst sin egen.

Men texten är också i hög grad Nancy Hustons text. På ett mer implicit plan i texten finner den mer observanta, sändarorienterade läsaren ordlekar, semantiska tvetydigheter, mer lärda inferenser och presuppositioner som de själva kan tolka och spinna vidare på. Det är ytterligare ett sätt texten fyller en fatisk funktion på och tyder på att den också riktar sig till en mer litterärt och akademiskt bevandrad målgrupp.

Texten är vad vi skulle kunna kalla för en självbiografiskt berättande och litterärt suggestiv essä, en hybrid text, som inte bara befinner sig i ett gränsland mellan bruksprosa och skönlitteratur, utan kanske rentav utnyttjar det för att fylla en mer praktisk funktion samtidigt som den också förmedlar en mer konstnärligt självändamålsenlig litterär upplevelse.

3. Överväganden inför översättningen

Detta gränsland blev för mig som översättare inte bara mitt första utan också mitt största dilemma. När jag tog mig an texten var det i hög grad för ämnets skull, eftersom den träffande och målande beskriver vad jag själv upplevde då jag bodde utomlands. Det var också vad jag mindes av texten och den läsupplevelse som den för flera år sedan gav mig. Då läste jag den med andra ord naivt som ett slags skönlitterär facktext. Att det finns ett stort behov av texter som sätter ord på en utlandstillvaro, eller mer generellt tvåspråkighet och vad det innebär att tillhöra flera kulturer, vittnar inte minst hemsidor som Svenskar i Världen och Utlandssvenskar.com. Alla dessa människor hade jag också i tankarna innan jag väl började översätta texten.

Men jag hade även Nancy Huston i tankarna. I Frankrike är hon inte bara en väletablerad författare utan också en känd kulturprofil i högre grad i dag än 1998 när texten skrevs, men hon var redan då omtalad. Det förmedlar redan den essäistiska genre som texten ingår i och som snarast får anses reserverad för personer som på något sätt redan har utmärkt sig på ett område. Även källtexten i sig antyder på flera ställen att författaren är en del av kulturetablissemangen, som när hon nämner att en fransk recensent beskrivit henne som ”vår kanadensare”:

Vous serez la Russe, le Néo-Zélandais, le Sénégalais, la Cambodgienne et ainsi de suite (un magazine respectable a récemment qualifié la cinéaste Agnieszka Holland de ”Polonaise de service” ; un autre a cru élégant de commencer une critique d’un de mes livres par la phrase : ”Elle est morose, notre Canadienne”)... (r. 687-694)

Du blir Ryskan, Nyzeeländaren, Senegalesen, Kambodjanen och så vidare (i en ansedd tidskrift omtalades nyligen den polska regissören Agnieszka Holland som ”Dagens polack”; en annan tyckte det var stilfullt att inleda en recension av en av mina böcker med meningen: ”Hon är svårmodig, vår kanadensare”) ...

Albert Bonniers förlag som gett ut romanerna *Ängelns avtryck* (2000) och *Gästabud i vintern* (2003) presenterar henne också som ”en av Frankrikes mest omtalade författare”² och utan att överdriva varken hennes popularitet eller läsekrets är chansen stor att en allmänt kultur- och litteraturintresserad läsare i Frankrike inte bara hört talas om henne utan förmodligen också vet en del om hennes liv och verk. Den chansen är förstås betydligt mindre i Sverige och förmodligen också en anledning till att så lite av hennes essäistiska/självbiografiska produktion översatts till svenska. Eftersom texten också skildrar hennes skrivande, skulle den alltså även kunna fungera som en introduktion till hennes författarskap, ge en ökad förståelse för varför hon skriver som hon gör. Att källtexten även på svenska skulle kunna fylla en dubbel funktion i målspråkskulturen var också min utgångspunkt. Men den kom i hög grad också att problematisera översättningsarbetet.

3.1. Översättningsstrategier

I princip kan översättningar vara av två slag: sändarorienterade eller mottagarorienterade. De förra utgår från sändaren för att så troget som möjligt återge källtextens helhet, form och innehåll. De senare utgår från den nya mottagaren för att med hänsyn till målspråkets normer och genrekonventioner återge källtextens innehåll och inte nödvändigtvis dess form. Det handlar om två skilda förfaringssätt, två skilda strategier, som i stora drag också speglas i översättaryrkets strikta uppdelning i skönlitterära översättare och facköversättare. För att beskriva dessa strategier använder sig Lita Lundquist (2007:37) av begreppen *imitativ* och *funktionell* översättning.

Att vara imitativ eller funktionell handlar däremot inte om att översätta skönlitteratur eller bruksprosa, utan om sändaren, vem det är och hur det i sin tur formar texten. Är sändaren en vetenskaplig, litterär, filosofisk eller politisk auktoritet är chansen också stor att han eller hon i hög grad format sin text så att tanke och uttryck hänger ihop. Då gäller det också att med stor respekt för sändarens ursprungliga avsikter, så troget som möjligt återge hela läsoplevelsen av originalet.

Att de två förhållningssätten inte handlar om skönlitterär översättning eller

² Baksidestexten, Nancy Huston, *Ängelns avtryck*, Stockholm: Albert Bonniers förlag

facköversättning påvisar också Yvonne Lindqvist som i *Högt och lågt i skönlitterär översättning till svenska* (2005) studerat översättning av amerikansk och brittisk hög- respektive lågprestigelitteratur. Lindqvist använder begreppen *adekvansinriktad* och *acceptansinriktad* översättning för att beskriva skillnaderna mellan högprestigeöversättares och lågprestigeöversättares olika strategier. Medan de förra är adekvansinriktade, d.v.s. lojala mot författaren genom att översätta texten i sin helhet och även försöka etablera en stil i måltexten som gör källtexten rättvisa (Lindqvist 2007:174–175) är lågprestigeöversättarna i stället acceptansinriktade, d.v.s. lojala mot målspråskulturens (förlagets) normer till vilka de i hög grad anpassar såväl form som innehåll. Därmed avviker de också kraftigt från originalförfattarens text vars helhet de är mindre benägna att bevara (Lindqvist 2007:179).

Att Nancy Huston är en auktoritet på sitt område, att textens form och innehåll hänger ihop och att hon därtill hör till högprestigelitteraturen är ett faktum. Allt pekar med andra ord mot en imitativ och adekvansinriktad översättningsstrategi. Att vara imitativ och adekvansinriktad innebär däremot inte att så långt det går ”kopiera” källtexten och författarens sätt att skriva, d.v.s. rent språkligt ligga väldigt nära originalet. Tvärtom riskerar översättaren då att överföra meningsstrukturer och stildrag som inte alls ger samma effekt i målspråket. Det är också något Lundquist (2007:40) påpekar när hon kritiserar en engelsk översättning av en djupt ironiskt dansk text där ironin, p.g.a. de båda språkens skilda stilmedel för att uttrycka den, delvis försvunnit. Att vara en fullgod imitativ och adekvansinriktad översättare tycks med andra ord snarare handla om att känna till när det är lämpligt att avvika från originaltexten, d.v.s. tillgripa mer funktionella strategier, och när det *inte* är det.

4. Översättningskommentar

Början på det första kapitlet blev översättningens i särklass svåraste passage. Därför har jag också valt att i min översättningskommentar främst ägna mig åt den. Texten är som tidigare nämnts inte alls svår på franska. Tvärtom, den lediga stilen gör att man som läsare kommer nära, vilket underlättar läsningen. När jag började översätta den blev den svenska texten däremot med ens något helt annat: opersonlig, abstrakt, tung och omständig. Att det

blev så berodde dels på strukturella skillnader mellan språken, dels på att innehållet; de många idiomatiska uttrycken, gjorde källtexten bildrik, men måltexten stum och kryptisk.

4.1. Problematiska idiomatiska uttryck

Idiom är fraser och uttryck specifika för en språkgemenskap som förekommer inte minst i talspråk och i ledigare skriftspråk. Rune Ingo (2007:141–144) betonar också att deras innebörd inte ligger i de enskilda orden utan i hela uttrycket och att de därför bör översättas som en lexikal enhet och, i den mån det går, med ett semantiskt och stilistiskt motsvarande idiom i målspråket. Att översätta ett idiom ordagrant ger ofta en oönskad effekt, eftersom resultatet inte sällan blir ett främmande eller i värsta fall obegripligt uttryck på målspråket (Ingo 2007:144). I början av det första kapitlet finner vi en rad idiom: *perdre le nord*, *perdre la tête*, *perdre la boussole* och det engelska *to be all abroad*. *Perdre la tête* och *to be all abroad* vållade inte några större problem eftersom de gick att översätta ordagrant. *Tappa huvudet* finns även på svenska och *to be all abroad* översätter författaren själv ord-för-ord i texten vilket jag också fick göra:

Perdre le nord. To be all abroad, propose comme traduction mon excellent dictionnaire français-anglais. Expression qui signifie, mot à mot, être complètement à l'étranger. (r. 45-49)

Perdre le nord eller *To be all abroad* som det står i mitt utmärkta fransk-engelska lexikon. Ett uttryck som ordagrant betyder ”vara alldeles utomlands”.

Men *Perdre la boussole* och *perdre le nord* blev desto mer problematiska eftersom de, vilket är fallet med de flesta idiom, inte har någon lexemmotsvarighet på svenska. *Perdre le nord* har dessutom både en grundbetydelse och en överförd betydelse. Grundbetydelsen härrör från navigationskonsten där *le nord* avser den magnetiska nordpolen, d.v.s. den punkt som kompassnålen pekar mot för att man ska kunna orientera sig. Förlorar man den *blir man desorienterad och går vilse* vilket är uttryckets första innebörd.³ Den överförda betydelsen beskriver *Trésors de la langue française* (TLFi) som synonym med både *perdre la tête* och *perdre la boussole*. Alla tre betyder de ungefär *tappa förnuftet, få panik*. I TLFi

³ Uppslagsord ”perdre la boussole” i Expressio: Les expressions francaises: <http://www.expressio.fr> (2010-05-25)

nämns också att *perdre le nord* oftast negeras (*ne pas perdre le nord*) och då får den positiva innebörden *hålla huvudet kallt, vara förnuftig, ha koll på läget*.⁴

Allt detta får läsaren också reda på i den utveckling kring uttrycket *perdre le nord* och det abstrakta begreppet *le nord* som författaren alltså valt att inleda sin text med. Det gör hon förstås också av en anledning. Hon kommer ju själv ursprungligen från ”norr”, d.v.s. Kanada. Det landet (och allt vad det står för - barndom, uppväxt etc.) har hon inte bara lämnat bakom sig utan också på sätt och vis ”förlorat”. Det franska idiomet passar henne som handen i handsken för att metaforiskt skildra den erfarenhet, den känsla, hon här vill förmedla. Samtliga fransmän jag talat med påpekar däremot att uttrycket inte är så vanligt och något förlegat. Kanske är det också därför hon börjar med att beskriva det. På så sätt aktiverar hon också ett brett spektrum av denotationer och konnotationer som hon därefter kan använda sig av. Texten får alltså en undertext som säger betydligt mer än texten i sig. Den skymtar även fram i de två meningar med vilka Huston avslutar sin långa utveckling och där hon kort och koncist slår fast att hon just ”förlorat nord”:

Mon pays c'était le Nord, le grand Nord, le nord vrai, fort et libre. Je l'ai trahi, et je l'ai perdu. (r. 135-137)

ung. Nord var mitt land, det stora Nord, den verkliga och sanna norden. Jag svek den och jag förlorade den.

Vad det sedan egentligen innebär, vad det är Huston påstår sig ha gjort, blir det upp till mottagaren att spinna vidare på, eller lämna därhän.

En ordgrann översättning av de här båda franska uttrycken ger både främmande och obegripliga uttryck på svenska. *Tappa nord* säger oss ingenting alls. Att tappa något så abstrakta som nord eller norr är minst sagt främmande för det svenska språket och begreppet i sig kan vi inte ens som på franska sätta i bestämd form utan att det får en konkret innebörd (Norden). *Tappa kompassen* är däremot fullt möjligt men ger snarare en konkret bild av någon som tappar sin kompass och väcker inte alls samma konnotationer som det franska uttrycket. Det beror förmodligen också på att den svenska språkgemenskapen saknar den konventionella metafor ”huvudet är en kompass” som ligger bakom de båda uttrycken. Eventuellt skymtar vi en variant av den i det svenska uttrycket

⁴ Uppslagsord ”nord” i TLFi: <http://atilf.atilf.fr> (2010-08-24)

moralisk kompass. Men där den svenska språkgemenskapen kopplar kompassen till moralen, kopplar den franska den till förnuftet, vilket inte är riktigt samma sak. Efter den genomgången kan man förstås också fråga sig om det svenska *tappa huvudet* verkligen är en motsvarighet till det franska *perdre la tête*. *Norstedts svenska ord* förklarar det svenska idiomatiska uttrycket som *att (tillfälligt) mista omdömesförmågan* medan franska ordböcker förklarar *perdre la tête* med *bli galen, tokig, mista förståndet, få panik*. Det svenska idiomet tycks med andra ord vara betydligt blekare än det franska, trots att de ordagrant betyder samma sak. Dessa både små och stora avvikelser mellan språken försvårade också översättningen nämnvärt.

4.2. Strukturella skillnader

Att den svenska texten blir kryptisk p.g.a. semantiska luckor ser vi också i följande exempel där jag mer eller mindre ord-för-ord översatt inledningen. Här blir dessutom en annan aspekt tydlig som snarare har med textens form än dess innehåll att göra: det faktum att franskans abstrakta och opersonliga konstruktioner - källtextens överflöd på opersonliga pronomen, verbalsubstantiv och infinita verb (understruken i följande exempel) - helt enkelt inte gör sig på svenska:

ORIENTATION

SE DÉSORIENTER, c'est perdre l'est. **Perdre le nord**, c'est oublier ce que l'on avait l'intention de dire. *Ne plus savoir où l'on en est. Perdre la tête.* Une chose qui ne se fait pas. Une chose qui ne s'évoque qu'au négatif, pour la nier, pour dire qu'on ne l'a pas faite. On dit : "Il ne perd pas le nord, celui-là."

Jamais : "Ça y est. Il l'a perdu, **le nord**." (r. 35-42)

ORIENTERING

DESORIENTERA SIG, det är att förlora öst. Förlora nord, det är att glömma bort vad det var man hade för avsikt att säga. *Inte längre veta var man står. Tappa huvudet.* En sak som inte görs. Något som endast uttrycks med en negation, för att förneka det, för att säga att man inte har gjort det. Man säger: "Han förlorar inte nord, den där."

Aldrig: "Sådärja. Nu har han förlorat **den, norden**."

Att en imitativ översättning *inte* är detsamma som att "ligga nära" källtexten i avseendet "kopiera" dess meningsbyggnad och ordval blir här påtagligt. Det är betydligt mycket svårare än så. Detta är något som översättaren Jan Stolpe också påpekar i en artikel publicerad i *Svenska Dagbladet* (931022) där han går närmare in på några strukturella skillnader mellan franskan och svenskan och hur en översättare bör tackla dem för att inte

resultatet ska bli en oidiomatisk, ”oprecis och gungig” svensk text (Stolpe 1993). Här nämner han också franskans förkärlek för infinitiver och opersonliga konstruktioner där svenskan hellre använder personligare formuleringar och finita verb.

Min första reflex var också att byta ut ”orientering” och ”desorientering” mot mer svenska ord som ”förankring”, ”inledning”, ”gå vilse” ”irra bort sig”. Här ser vi också ett exempel på de infinitiver som Stolpe varnar för. ”Att desorientera sig” går bra på franska men blir oidiomatiskt på svenska. ”Att bli desorienterad” låter både krångligare och omständigare än källtextens ”Se désorienter”. En viktig aspekt här är det rytmiska inslaget i källtexten, att den nästan vaggar fram. Orden flyter, vilket gör att läsaren också förflyttar sig från det ena påståendet till det andra, utan att egentligen behöva stanna upp och fundera över deras innebörd. För vad menar författaren egentligen med ”*Se désorienter, c’est perdre l’est*”?

Min första tanke gick till det franska uttrycket ”être à l’ouest” (ordagrant ”vara västerut” som betyder ung. ”vara helt borta”). Men här rör det sig nog snarare om ett slags etymologisk ordlek: *des-* orienter betyder just ”förlora” orienten, d.v.s. österlandet; öst. Funderar man lite över denna första mening aktiveras också en något djupare innebörd i ordet som leder tankarna vidare mot västvärldens och vår egen civilisations vagga. Den aspekten får inte minst en tematisk betydelse eftersom det första kapitlet både behandlar barndomen och den form av invandring som Huston tillhör (den mellan rika västländer, den ”självalda”).

Men att direkt översätta ”orientation” till ”orientering” är inte oproblematiskt. Även i det svenska språket ligger förvisso ”orienten” djupt nedbäddat i ordet, precis som i franskan, men här har nog trots allt dess mer specifika innebörd tagit över. ”Orientering” på svenska leder onekligen tankarna till att med karta och kompass orientera sig ute i skogen. Den innebörden finns i och för sig även i det franska ordet, men här tycks det abstrakta få vara vagt, svävande och elegant; inte som i svenskan specifikt och konkret.

Inte bara källtextens opersonliga pronomen och infinita verb försvårade översättningen. Det gjorde även dess mer muntliga inslag. En i källtexten återkommande meningsstruktur (markerad med fetstil i föregående exempel) är vad vi på svenska kallar dubbelt satsled eller initial dislokation (Ekerot 2009:34). Transformationen innebär att ett satsled flyttas till vänster i satsen och får en pronominell representation, en dubblering. Utöver de båda

exemplen ovan hittar man den i meningar som: '*Le Nord*', *c'est aussi une façon de parler*. (Nord, det är också något man säger.) *L'exil*, *c'est ça*. (Exil, det är detta.). På svenska anses konstruktionen vara muntlig eftersom dess huvudsakliga funktion: att nämna det viktigaste först – i synnerhet om utsagan är av ett längre slag – snarare är knuten till samtalsituationen än till skriften. Till en början tog jag också denna konstruktion för ett muntligt stildrag hos författaren som jag, mån om att även imitera hennes stil, försökte överföra till svenska. Det blev inte bra. Studerar vi lite närmare de svenska ord-för-ord översättningarna ovan, ser vi också att dubbleringen blir betydligt tyngre på svenska än på franska.

I källtexten tycks konstruktionen också fylla en annan funktion. Den ingår ju nästan uteslutande i mycket korta meningar. Här tycks det i stället vara fråga om ett instrument för fokusering, ett sätt att strukturera om påståendet för att på så sätt ge mer eftertryck åt ny information (det tematiska) i förhållande till det redan kända (det rematiska). Den konstruktionen är förvisso vanligt förekommande i franskt tal, men nämns också av de franska lingvisterna Jean Paul Vinay & Jean Darbelnet (1995: 210) som en högst vanlig presenteringskonstruktion i franskan, så även i skrift. Det är med andra ord inte ett stildrag som utmärker Nancy Hustons sätt att skriva, utan ett strukturellt drag i det franska språket. Sådant måste förstås en översättare också känna till för att kunna åstadkomma en *imitativ* översättning.

4.3. En imitativ lösning med funktionella inslag

Hur skulle jag då få den här texten att fungera på svenska? Till en början försökte jag, i enlighet med Ingos anvisningar, hitta svenska motsvarigheter till *perdre le nord*. Men det blev med ens problematiskt eftersom uttrycket här inte bara används för sin pragmatiska betydelse; den bildliga effekt det fortfarande ger, utan i lika hög grad för sin egen skull; för sin ordagranna betydelse, de enskilda orden. Dessutom introduceras det i texten på ett sätt så att alla tre betydelserna aktualiseras samtidigt: den ordagranna eftersom *att glömma bort vad det var man hade för avsikt att säga* inte är ordböckernas definition av uttrycket utan Nancy Hustons egen tolkning. Här talar hon om sin egen erfarenhet; vad det inneburit för henne att hon förlorat "sitt norr". Först därefter signalerar den kursiva stilen två fraser hämtade ur ordböckerna: grundbetydelsen i *att inte längre veta var man står* och den

överförda betydelsen i *tappa huvudet*. Att texten därefter fortsätter med ett slags exposé över uttrycket i sig skulle dessutom medföra att jag med en svensk motsvarighet hade behövt stryka eller hitta på en helt egen inledning vilket knappast är i linje med den imitativa och adekvansinriktade översättningen källtexten kräver. Därför valde jag också att direkt översätta idiommet, men samtidigt se till så att de svenska läsarna genast förstod vad det var. Detta försökte jag först lösa genom att i själva texten gå in och försöka förklara, d.v.s. tolka, vad som blev kryptiskt på svenska. Därmed blev min översättning till en början också mer funktionell, vilket även visade sig vara en mindre lyckad lösning på problemet. Texten tyngdes inte bara ned av all information. Den stod rent av och stampade och blev en bedrövlig inledning i stället för att som källtexten elegant och lättvindigt flyta vidare:

Tidigare version:

FÖRANKRING

ATT VARA DESORIENTERAD är att förlora öst, *perdre l'est*. Uttrycket *perdre le nord* betyder i sin tur att komma av sig. *Tappa bort sig. Tappa huvudet*. Det är något man inte gör. Något man endast omnämner i en negation, för att förneka det, säga att man inte har gjort det. Man säger: "Han förlorar då inte nord, den där."

Aldrig: Sådärja, nu har han förlorat nord.

Slutlig version:

ORIENTERING

DESORIENTERAD är den som förlorat öst. Att förlora nord* är att glömma bort vad man hade för avsikt att säga. *Inte längre veta var man står. Tappa huvudet*. Det är något man inte gör. Något man alltid påstår med en negation, för att förneka, hävda motsatsen. "Han förlorar då inte nord, den där", säger man på franska och menar "Han har läget under kontroll. Han vet vad han vill."

Aldrig hör man: "Sådär ja, nu har han förlorat nord."

* På franska *perdre le nord* som i den här texten kan läsas ordagrant ("förlora nord") men också är ett uttryck som betyder ung. "förlora orienteringsförmågan, tappa bort sig". Det har även en överförd betydelse och är då nära besläktat med ett annat franskt uttryck där huvudet liknas vid en kompass: *perdre la boussole* ung. "tappa kompassen", d.v.s. huvudet; förståndet. Ö.a

Den slutliga version jag till sist bestämde mig för är, jämfört med tidigare versioner, betydligt mer imitativ. Här avviker jag från källtexten endast vad gäller den lexikaliserade frasen *ne pas perdre le nord*, vars innebörd (understryket i ex.) en svensk mottagare knappast skulle sluta sig till på egen hand. Uttrycket i sig förklarar jag i en not nedanför texten. När författaren associerar vidare kring det närbesläktade idiommet *perdre la boussole* avvek jag däremot från källtexten och fann en mer funktionell lösning. I stället för att än en

gång direktöversätta ett idiom valde jag att försöka spegla dess innehåll på ett annat sätt och samtidigt göra vad det franska idiomet också gör: d.v.s. kopplar den *geografiska* nordpunkten till vår egen: huvudet. Här fann jag också ett svenskt idiom som passade in i kontexten: *hålla huvudet kallt*.

True North c'est *le nord vrai ou géographique*, celui qu'indique la boussole : le pôle nord, quoi. Perdre la boussole, c'est *perdre la tête, s'affoler*. C'est la tête, en d'autres termes, qui indique le nord. Il s'agit de pas les perdre, voyez-vous. La tête, le nord.
Il s'agit de ne pas s'affoler. Ne nous affolons pas.
Pardon (r. 105-115)

True North betyder *den verkliga eller den geografiska nordpunkten, den punkt* som kompassnålen pekar mot: nordpolen, typ. Kompassen pekar aldrig annat än upp mot den kalla norden. Huvudet med, för den delen. Det gäller ju att hålla det kallt. Låt oss nu för guds skull inte förlora fattningen. Ingen panik nu. Förlåt.

Exemplet visar även hur det abstrakta begreppet *le nord* vållade problem, eftersom det, vilket redan påpekats, inte går att sätta i bestämd form på svenska utan att det får en annan innebörd. Ordet har dessutom realgenus. "Det nord som..." blir oidiomatiskt. Jag fick därför hitta en annan lösning varje gång "nord" dök upp i källtexten. Det fick även konsekvenser för referensbindningen i det stycke där författaren i abstrakta ordalag går djupare in på begreppet i sig och där jag också blev tvungen att avvika något från källtexten:

Ce que l'on avait l'intention de dire, c'était le nord.
Ce que j'aurais dû dire. En principe. Ce que j'étais censée dire, si j'avais quelque chose à dire.
Le Nord, j'en viens. En français, chaque fois qu'on y fait allusion, on précise qu'il est grand. On l'affuble même, souvent, d'une lettre majuscule. Personne ne dit, parlant de moi : elle vient du petit Nord. Toujours du grand. (r. 63-76)

Vad jag borde ha sagt. I princip. Vad jag hade förväntats säga, om jag nu hade haft något att säga, det var... le nord.
Le Nord som min hemtrakt kallas här. På franska får det alltid något stort och grandios över sig. Ofta svidar man upp det med versal. Aldrig är det någon som apropå mitt ursprung säger: "Hon kommer från *le petit Nord*." Alltid *le grand*.

Genom att för det första prata om *le nord* och inte t.ex. Kanada eller Nordpolen blir det också här fritt fram för den mer observanta läsaren att associera vidare. Vad pratar hon om egentligen? De kalla vidsträckta ödelandskap hon beskriver kan mycket väl vara en metafor för något annat, hennes mer intellektuella sidor kanske, eller rent av det tillstånd hon befinner sig i när hon i sin ensamhet sitter och skriver. Därför valde jag också att i översättningen behålla *le nord*. Det fungerar också tack vare att hon här samtidigt talar om fransmännens syn på hennes ursprung och på det norra halvklotets mer avlägsna trakter.

Under arbetet med översättningen insåg jag även att de kärnfulla meningar som jag tidigare nämnde speglade innehållet genom att ”komma av sig” här fyller ytterligare en funktion: de introducerar på ett lekfullt sätt en ny diskursreferent i texten. Tidigare har författaren behandlat uttrycket *perdre le nord*. Här övergår hon i att behandla endast *le nord*. Vad författaren gör var också något jag ville spegla i min text. Men för att det skulle fungera och flyta på bättre i min egen text, fick jag flytta ner diskursreferenten ett steg (se understrykning i ex. ovan). På så vis kunde jag även behålla den rytm som så påtagligt präglar källtexten här.

Såväl genren som min sekundära sändarroll som översättare tvingade mig slutligen också att på en del ställen i texten bli något mer funktionell. Där författaren t.ex. använder ”fula ord” valde jag att ”ligga lågt”, som i följande exempel:

Trente ans après avoir quitté le Canada, je revendique le droit de prononcer cette phrase à Paris, et d’avoir froid à Paris, **merde**, sans qu’on me réplique à chaque fois : ”En tant que Canadienne, pourtant, vous devriez être habituée” (r. 84-90)

Det är nu trettio år sedan jag lämnade Kanada och jag vill också hävda min rätt att få uttrycka mig så i Paris, att få frysa i Paris, **jag med**, utan att någon var gång påpekar: ”Det är väl du van vid, du som är från Kanada”

Och där min översättning annars hade blivit mångordig och pladdrig fick jag bli mer koncis:

Une chose qui ne s’évoque qu’au négatif, pour la nier, **pour dire qu’on ne l’a pas faite**. (r. 39-41)

Något man alltid påstår med en negation, för att förneka, **hävda motsatsen**. (i stället för: *att säga att man inte har gjort det*)

Min första tanke var att ett sådant språkbruk strider mot de förväntningar som svenska mottagare ställer på en essä skriven av en fransk högprestigeförfattare, vilket det kanske också gör. Säkert är i alla fall att jag som översättare inte åtnjuter samma frihet som originalförfattaren att friskt blanda högt och lågt, eller bli alltför mångordig. Dessa stildrag uppfattas inte på samma sätt i en översättning som i en originaltext och uppnår därmed inte heller samma effekt.

5. Sammanfattning

Nancy Hustons essä är inte alls någon svår text. Däremot visar den sig vara mycket svår att översätta. För det första befinner den sig i ett gränsland mellan skönlitteratur och facklitteratur – den essäistiska genren – som på olika sätt problematiserar såväl val av översättningsstrategi som översättningsarbetet i sig. Min analys av Nancy Hustons text visar också på att den är hybrid, att den har både mer facklitterära och mer skönlitterära drag. Här handlar det alltså inte om att på ett direkt och entydigt sätt informera om en företeelse, utan om att författaren på ett gripande sätt vill förmedla en erfarenhet, en insikt, en känsla som hon tror mottagaren kan dra nytta av. Därför använder hon sig också av en rad skönlitterära och retoriska grepp. Min analys visar även att texten blir rik och mångbottnad genom att författaren bl.a. utgår från ett idiomatiskt uttryck för att metaforiskt skildra sin erfarenhet, men också leker med ordens semantiska innehåll, eller med texten i sig för att på ett djupare plan kommentera dess innehåll. Utmärkande för den här texten är att den samtidigt som den fyller en mer praktisk funktion (att skildra vad som händer med ens identitet när man väljer att bosätta sig utomlands) också förmedlar en mer konstnärlig självändamålsenlig litterär upplevelse. Min utgångspunkt var att även min översättning skulle kunna fylla denna dubbla funktion, d.v.s fungera som ett slags litterär facktext och både rikta sig till mer ämnesorienterade och mer sändarorienterade läsare. Men det blev minst sagt problematiskt. Inte minst de många idiomatiska uttrycken försvårade översättningen, men det gjorde även rent strukturella skillnader mellan språken. Där franskan vinner på abstraktioner och opersonliga konstruktioner blir svenskan svår och omständig. Min översättning blev både imitativ och funktionell. Dessutom tvingades jag bli rent språkligt imitativ för att kunna spegla Hustons ordlekar. Frågan är om dessa alls fungerar på svenska. Säkert är i alla fall att en text av detta slag kräver en imitativ översättare. En översättare som inte bara kan se textens alla nyanser och betydelsepotentialer utan också rutinerat och skickligt kan återge dem på en idiomatisk och levande svenska

6. Referenser

- Andersson, Lars-Gunnar, 1985: *Fult språk. Svordomar, dialekter och annat ont*. Stockholm: Carlssons.
- Ekerot, Lars-Johan, 1995: *Ordföljd, tempus, bestämdhet*. Malmö: Gleerups.
- Hellspong, Lennart & Ledin, Per, 1997: *Vägar genom texten. Handbok i brukstextanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Huston, Nancy, 2004: *Nord perdu ; suivi de douce France*. Arles: Actes Sud
- Ingo, Rune, 2007: *Konsten att översätta. Översättandets praktik och didaktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Kinginger, Celeste, 2004: *Bilingualism and Emotion in the Autobiographical Works of Nancy Huston*. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 25:2, 159 – 178.
- Lindqvist, Yvonne, 2005: *Högt och lågt i skönlitterär översättning till svenska*. Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- Lundquist, Lita, 2007: *Oversættelse. Problemer og strategier, set i et tekstlingvistisk og pragmatisk perspektiv*. Fredriksberg: Samfundslitteratur.
- Rey, Alan & Chateau, Sophie, 1993: *Dictionnaire des expressions et locutions*. 2 uppl. Paris: Le Robert.
- Rönneheim, Kjell, 2002: *Franska idiom: cirka 8.000 målande m.f. uttryck och ordvändningar med översättning och översättningsvarianter*. Nora: Nya Doxa.
- Stolpe, Jan, ”Lektion i översättandets svåra konst”, *Svenska Dagbladet* 931022
- Vinay, Jean-Paul & Darbelnet, Jean, 1977: *Stylistique comparée du français et de l'anglais. Méthode de traduction*, 2 uppl. Paris: Didier.

Otryckt material

- Ekerot, Lars-Johan, kompendium om Svenska Transformationer från HT 2009
- Expressio: Les expressions francaises: <http://www.expressio.fr/expressions/perdre-le-nord-la-boussole.php>
(2010-05-25)